

קנאות משובחת, וקנאות מגונה

[נכתב ע"י הרב משה צוריאלי, מתוך ספרו "אוצרות התורה" פרשת ויחי – שיחה 2.
הבהרה. בהסכמת הרב, השיחה נערכה ע"י תלמידו, אך טרם הגיחה]

יעקב אבינו אמר על שמעון ולוי, "ארור אפס כי עז ועברתם כי קשתה". (בראשית מט, ז).
והעיר על כך הנצי"ב ב"העמק דבר" (בפסוק ו') ממאמר חז"ל: "האי צורבא מרבנן דרתח, אורייתא קא
מרתחא ביה. אפילו הכי מיבעי למילף נפשיה בניחותא שנאמר 'והסר כעס מלבך' (תענית ד.) – שע"י הכעס
נעשה (צ"ל נעשים) דברים זרים יותר מן הנדרש לצורך הענין, ובזה יהיה קלקולו יותר מתיקונו".

עוד כאשר שמעון ולוי באו על העיר שכם (גם כדי לקיים בהם העונש הראוי למפירים ז' מצוות בני נח, וגם כדי להציל את אחותם
דינה שעדיין היתה שבויה בבית שכם) מעיר הנצי"ב: "אחד בא **בדעת אנושי** המקנא לכבוד בית אביו, והוא אש
זרה כידוע. ואחד בא **בדעת קנאת ה'** בלי שום פניה ורצון, היא אש שלהבת יה. ומכל מקום מאש כזה
גם כן יש להזהר הרבה לכיון המקום והזמן. ובלי זה היא מקלקלת הרבה. ויעקב אבינו פירש
בתוכחתו... ולא הסכים גם לאש המעולה" ("העמק דבר" על לד, כה).

תורה היא ולמוד אנו צריכים. הרי "קנאות" היא ממדת החסידות וראויה לשבח. פנחס נתקן בגלל
מדה זו. ה"מסילת ישרים" כותב בסוף הקדמתו: "תתעורר נפשו לעשות נחת רוח לפני ה' כמו שלבו
מתעורר לעשות נחת רוח לאביו ולאמו, ויצטער אם חסר זה מצדו או מאחרים, ויקנא על זה וישמח
שמחה רבה בעשותו דבר זה" (ועוד הוסיף קצת ביאור בסוף פרק י"ט, כיצד זהו סעיף של אהבת ה').

ובכן, כיצד נדע מתי כן ומתי לא?

כאן המקום להגדיר הגדרה חדה. מצות הקנאות היא חיובית או שלילית? כלומר, האם לפעמים אדם
פוגע במישהו חוטא מתוך שאוהב אותו ורוצה את טובתו? הרי לפעמים קנאות באה מהשלילה, ששונא
אותו ורוצה למחוק עקבות כל סטיה מציווי ה'?
לכאורה, ממה שרמח"ל הכליל מדה זו ב"מסילת ישרים" בפרק על החסידות (י"ט) אשר כל כולה היא
"גודל ההטבה שיהיה האדם לעולם מיטיב לבריות ולא מריע להם" (תחילת פרק י"ט שם) יש ראייה חזקה
שענינה צריך להתעורר מתוך אהבה גדולה שאוהבים את החוטא.

יש להביא ראייה לכך כי ע"פ סוד, **שבת לוי** מבוסס על **מדת הדין**. בו בזמן שמשפחת הכהנים עסקה
בחסד, כמדת אהרן. ולכן אסור לו לכהן לשחוט את הקרבנות (זהר ג/קכד). ולכן, ממה שפנחס נתכהן
רואים שכל-כולו כיון לעשות חסד. [שהרי היה לוי ובעת נתעלה להיות כהן]. וזה לשון חז"ל "בא וחבטן לפני המקום,
אמר לפניו רבש"ע, על אלו יפלו עשרים וארבעה אלף מישראל?" (סנהדרין מד.) – כלומר, שאיפתו היתה
להצלת נפשות, ולא לקטול נפשות.

- יותר מפורש מזה כתוב בסנהדרין (עג.) – "ואלו הן שמצילין אותן בנפשן (כלומר מותר להורגם. ואין חיוב,
למונעם אך מבלי להמיתם) – **הרודף** אחר חברו להורגו, ואחר הזכר ואחר הנערה המאורסה" ופירש שם
שרש"י: "מצילין אותן מן העבירה". וצ"ע כי לא אמר שהרודף אחרי חברו מצילים את חיי הנרדף,
אלא שמצילים את **הרודף** מכשלונו המוסרי. והרי דברים אלו מלמדים שכל מעשי פנחס היו מתוך
חמלה, וכמו שה' סילק את חנוך בבחינת "ימות זכאי ואל ימות חייב".

- כך גם קנאותו של **דוד** שציוה לבנו שלמה להרוג את שמעי בן גרא. רש"י מביא שכל כוונתו היתה
להביא אותו לחיי עולם הבא: "אל תניחוחו למות מיתת עצמו וליפול בגיהנם". ודבריו מבוססים
על מדרש "אגדתא דאסתר" (הוי"ל ר"ש באבר, דף לב).

- וכך היתה קנאותו של **חזקיה המלך** שגרר עצמות אביו אחרי מותו, ולא קבר אותו בכבוד, וכותב רש"י (פסחים נו.) שעשה כן "משום כפרה... שיתגנו הרשעים ויִסְרוּ הרשעים (=ילמדו מוסר)". הרי שלא היתה בזה שום שנאה אישית.

וכאן מקום להעיר כי פעמים רבות אדם יכול לעשות "מעשה זמרי, ולבקש שכר כפנחס" (סוטה כב:). יצרו של אדם, ובמיוחד אם הוא ת"ח, איננה מציע לו לחטוא חטא גלוי ומפורסם, אלא מלביש את העבירה במלבוש של מצווה, וכך מטעה גם גדולי גדולים. אב לכל הדוגמאות היא מכירת יוסף. אחי יוסף היו משוכנעים שדינו כ"רודף". הנה לאברהם אבינו היו ב' בנים, וישמעאל נדחה. ליצחק היו ב' בנים, ועשו נדחה. וכאשר ראו שיעקב שולח את כולם לרעות צאן ורק את יוסף הוא מחזיק אצלו, ועוד נותן לו כתונת פסים, הבינו שהוא הסגולה והם הקליפה. לכן היה קָשֶׁר בעיניהם להרוג אותו ע"י גרמא. (להפיל אותו בבור מלא נחשים ועקרבים, או לחלופין למות שם בצמא וברעב). וכאשר התיישבו בדעתם קצת, חשבו לנכון למכור אותו לחי עבדות במצרים. מי יכול לתאר את ההלקאות, את ההשפלות, את העינויים שהיו צפויים ליוסף שם, אלמלא רחמי ה' שהתערב בהשגחה פרטית! והרי אפילו אדונו פוטיפרע רכש אותו למען מעשים מגונים, עד שה' הציל את יוסף, שנסתרס פוטיפרע (ב"ר פו/ג). הרי שיוסף היה צפוי להשפלה זוועתית!

ואנו שואלים, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו איזובי הקיר? אם בני יעקב הדגולים נכשלו, הא כיצד יבחן אדם אם הוא הולך בדרך הנכוחה בקנאותו, שלפי ה"מסילת ישרים" הנ"ל היא מדרגה של אהבת ה'?

התשובה: "ותשועה ברוב יועץ". (משלי יא, יד) יש לתמוה על גדולי עולם שלא מצאו לנכון להתייעץ עם אביהם הזקן יעקב, לא במעשה שכס ולא במעשה יוסף. כל אָמֶת שהיא "ביישנית" ואסור לגלות אותה לאחרים, חשודה היא. ודאי כי יעקב היה שונא זימה לא פחות מאשר שמעון ולוי. ואם האחים היו שואלים את אביהם בעניין יוסף וירושת סגולת ישראל, אם נעשה בכך חייץ בין הבנים, ישמעו מפיו. ולכן, כמו כל הוראה באיסור והיתר (בעניני שחיטה או נדה), שיש לשאול רב מובהק ולפעמים ת"ח לא יפסוק לעצמו כי יש בו "נגיעות" לבביות, כן בעניין השאלה אם להצר ולצער למישהו, אין לעשות בלי הוראה מפורשת של ת"ח (ולכך התכוון הנצי"ב, בדבריו הנ"ל).

שמעתי מזקני ירושלים סיפור הבא. בירושלים בימי הרב הראשי הראשון [הרב קוק], היו שני אברכים שהיו פועלים פעולות נמרצות להפר עצתו (היו כותבים מודעות וגם מתכתבים לרבני חו"ל וכו'). לפתע, אחרי שנת תרצ"ב (1,932), פסקה פעילותם. כאשר נשאלו למה הם דוממים, ענו כי עד עתה היה חי רבי יוסף חיים זוננפלד, שהיה פוסק עבורם איזה סוג 'קנאות' מותר, ואיזה סוג אסור כי הוא עובר גבול התורה. אבל עכשיו שהוא כבר נפטר, אין להם בר סמכא הראוי לשאול ממנו, וכיון שהספקות רבים ועלול מאד להיות שהעוון גדול מן המצוה, "שב ואל תעשה עדיף". והדבר ראוי ללימוד לכל מיני מעשי קנאות שהאדם חושב שעליו להלחם מלחמות ה'.

ונסיים במדרש פליאה שראיתי ב"מדרש חסרות ויתרות". (יבתי מדרשות, הו"ל הרב שלמה ורטהימר, ח"ב עמ' רפה. רובו

של קטע זה נמצא ג"כ במדרש שהש"ר אי פסוק שאני שחרחורת) –

"אל קנא ונוקם" (נחום א, ב) **כתוב מלא** (עם ו') שלא תאמר שאין הקב"ה מקנא אלא לבינונים ולרשעים, אלא ביותר לצדיקים וחסידים. שאם עבר דבר אחד קל, הוא גובה ממנו בעוה"ז כדי שיהא נקי לעוה"ב... / **ואלו תרין, חסר**, והן של בשר ודם. (ואילו פעמיים באה מילת 'קנא' בדברי אליהו להקב"ה, בכתיב חסר)

"ויאמר (אליהו לה'), **קנא** קנאתי לה' אלהי צבאות" (מל"א יט, פסוק ט') אליהו לא נתקנא על שְׁעָבְדוּ ע"ז, אלא נתקנא על עצמו שביקשו להורגו. וכן הוא אומר [שוב] – **'קנא קנאתי'**. (שם פסוק יד) אמר לו הקב"ה, "לְמָה"?,

אמר לו [אליהו], **'כי עזבו בריתך'**, – (ענה לו ה') שמא בריתך?

'מזבחתיך הרסו', – (ענה לו ה') שמא מזבחתיך?

'ואת נביאיך הרגו', – (ענה לו ה') שמא נביאיך?

אמר לו, **'ואוותר אני לבדי, ויבקשו נפשי לקחתה'**, – אמר לו, על עצמך אתה מקנא! ואין לך גדול מאליהו ולא נתקנא אלא על עצמו. לכך הם (=תיבות 'קנא') תרין חסרין". עכ"ל.

כלומר, קשה מאד שתהיה מדה זו כל כולה לשם ה' מבלי נגיעה אישית.

וכבר כתב רמב"ם (פרק אחרון מ"שמונה פרקים"י) שמצאנו באליהו מדת הרגזנות (ע"ע סנהדרין קיג:).

ויש מקביל למדרשנו זה בשה"ש זוטא (הו"ל ר"ש באבר) פרק ח': "היה לו לאליהו לילך למקום שעמדו

אבותיו ולבקש רחמים... אלא צָרְקָךְ בְּקִשְׁתִּי" (וכן תדא"ז ח', ילק"ש ח"ב רמז ריח).

ואם בגדולי עולם כך, אנו מה נאמר?